

OGRANICZENIE ROZPRAWY DO POSZCZEGÓLNYCH ZARZUTÓW LUB ZAGADNIEŃ WSTĘPNYCH

Sandra Zientalewicz

OGRANICZENIE ROZPRAWY DO POSZCZEGÓLNYCH ZARZUTÓW LUB ZAGADNIEŃ WSTĘPNYCH

Sandra Zientalewicz

Wolters Kluwer

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

WARSZAWA-ŁÓDŹ 2025

SERIA **MONOGRAFIE**

Stan prawny na 15 lipca 2025 r.

Recenzenci

Prof. dr hab. Elwira Marszałkowska-Krześ

Dr hab. Andrzej Olaś

Wydawczyni

Małgorzata Stańczak

Redaktorka inicjująca Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego

Monika Borowczyk

Redaktorka prowadząca

Joanna Cybulska

Opracowanie redakcyjne

Anna Surendra, Sebastian Surendra

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

© Copyright for this edition by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2025

© Copyright for this edition by Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2025

ISBN 978-83-8390-824-3 (Wolters Kluwer Polska)

ISBN 978-83-8331-779-3 (Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego)

ISSN 1897-4392

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. +48 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

ul. J. Matejki 34 a

90-237 Łódź

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
Wstęp	13
Rozdział 1	
Charakterystyka i funkcje instytucji ograniczenia rozprawy oraz jej miejsce w ramach środków służących usprawieniu postępowania	17
1.1. Charakterystyka regulacji i rys historyczny oraz komparatystyczny.....	17
1.2. Ograniczenie rozprawy z punktu widzenia zasad postępowania cywilnego	29
1.2.1. Zasada szybkości postępowania	31
1.2.1.1. Realizacja zasady szybkości postępowania jako powinność stron	35
1.2.1.2. Realizacja zasady szybkości postępowania jako powinność sądu.....	39
1.2.1.3. Realizacja zasady szybkości postępowania w powiązaniu z dyrektywą lojalnego współdziałania podmiotów postępowania	42
1.2.2. Zasada kierownictwa sędziowskiego	46
1.2.3. Zasada prawdy.....	58
1.3. Sposoby usprawienia postępowania cywilnego przewidziane przez ustawę procesową i umiejscowienie regulacji art. 220 k.p.c. w tym systemie	65

1.3.1. Czynności materialnego kierownictwa postępowaniem	66
1.3.2. Czynności formalnego kierownictwa postępowaniem	72
1.3.3. Ograniczenie rozprawy jako sposób kierowania postępowaniem	78

Rozdział 2

Rozprawa na tle przebiegu postępowania cywilnego oraz możliwość i sposób jej ograniczenia	87
2.1. Rozprawa na tle przebiegu postępowania cywilnego	87
2.2. Rozprawa jako posiedzenie. Przebieg rozprawy	93
2.3. Elementy rozprawy podlegające ograniczeniu na skutek zastosowania art. 220 k.p.c.	101
2.4. Ograniczenie rozprawy a postępowanie dowodowe	108
2.5. Sposób ograniczenia i odwołania ograniczenia rozprawy	119
2.5.1. Forma ograniczenia rozprawy	120
2.5.2. Odwołanie ograniczenia rozprawy	123
2.5.3. Wielość posiedzeń wyznaczonych na rozprawę a regulacja art. 220 k.p.c.	134
2.5.4. Moment wydania postanowienia o ograniczeniu rozprawy na tle przebiegu postępowania	147
2.6. Całkowite zniesienie rozprawy – rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym w kontekście zasad jawności i ustności postępowania	155
2.7. Ograniczenie rozprawy do rozpoznania zarzutu lub zagadnienia wstępnego a powództwo oczywiście bezzasadne. Możliwość ograniczenia postępowania	169
2.8. Ograniczenie rozprawy do rozpoznania poszczególnych zarzutów lub zagadnień wstępnych a pouczenie stron o prawdopodobnym wyniku sprawy	178

Rozdział 3**Zarzuty i zagadnienia wstępne, do których rozprawa może zostać ograniczona, na tle orzecznictwa sądów powszechnych**

powszechnych	187
3.1. Definicja zarzutów i zagadnień wstępnych.....	187
3.2. Przydatność instytucji art. 220 k.p.c. dla poszczególnych zarzutów lub zagadnień procesowych ...	199
3.2.1. Przesłanki procesowe.....	200
3.2.2. Ustalenie wartości przedmiotu sporu	209
3.2.3. Okoliczności, które uzasadniały zwrot pozwu	214
3.2.4. Nieważność postępowania	218
3.3. Przydatność instytucji art. 220 k.p.c. dla poszczególnych zarzutów lub zagadnień merytorycznych	221
3.3.1. Przesłanki jurysdykcyjne	222
3.3.2. Przedawnienie.....	233
3.3.3. Legitymacja procesowa i materialna	246
3.3.4. Usprawiedliwienie roszczenia co do zasady. Istnienie przesłanki materialnej roszczenia	270
3.3.5. Potrącenie	291
3.3.6. Rozprawa zaoczna	304
3.3.7. Zagadnienia, których rozpoznanie umożliwia pojednanie stron	308

Rozdział 4

Konsekwencje procesowe ograniczenia rozprawy	317
4.1. Skutki ograniczenia rozprawy dla postępowania przed sądem pierwszej instancji.....	317
4.1.1. Podstawy orzeczenia wydawanego po przeprowadzeniu rozprawy ograniczonej	317
4.1.2. Rozstrzygnięcia wydawane na skutek ograniczenia rozprawy.....	321

4.1.2.1. Rodzaje rozstrzygnięć sądu podejmowanych po przeprowadzeniu rozprawy ograniczonej.....	321
4.1.2.2. Wyrok wydawany na skutek ograniczenia rozprawy	325
4.2. Zarzuty podnoszone w stosunku do orzeczenia wydanego po przeprowadzeniu rozprawy ograniczonej...	341
4.2.1. Zarzuty apelacyjne związane z ograniczeniem rozprawy	341
4.2.2. Zarzut naruszenia przepisu art. 220 k.p.c.....	349
4.2.3. Ograniczenie rozprawy a konieczność zgłoszenia wniosku w trybie art. 162 § 1 k.p.c.....	358
4.2.4. Ograniczenie rozprawy a przewlekłość postępowania.....	363
4.3. Skutki ograniczenia rozprawy dla postępowania przed sądem drugiej instancji.....	371
4.3.1. Rozstrzygnięcia sądu odwoławczego rozpoznającego środek zaskarżenia od orzeczenia zapadłego po przeprowadzeniu rozprawy ograniczonej	371
4.3.2. Nierozpoznanie istoty sprawy na skutek ograniczenia rozprawy.....	373
4.3.3. Skutek ziszczenia się przesłanek z art. 386 § 4 k.p.c. dla postępowania obejmującego rozprawę ograniczoną.....	386
Wnioski	395
Literatura.....	401

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

d.k.p.c.	– rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 29.11.1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1950 r. Nr 43, poz. 394 ze zm.)
EKPC	– Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2024 r. poz. 1061 ze zm.)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483)
konwencja CMR	– Konwencja o Umowie Międzynarodowego Przewozu Drogowego Towarów (CMR) i Protokół Podpisania sporządzone w Genewie dnia 19.05.1956 r. (Dz.U. z 1962 r. Nr 49, poz. 238 ze zm.)
k.p.c.; Kodeks postępowania cywilnego	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 1568 ze zm.)
k.s.c.u.	– ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 959 ze zm.)
k.s.h.	– ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2024 r. poz. 18 ze zm.)
p.u.s.p.	– ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 334 ze zm.)
p.w.k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 297 ze zm.)

- ZPO – Zivilprozessordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 5 Dezember 2005 (BGBl. I s. 3202; 2006 I s. 431; 2007 I s. 1781) – niemiecki Kodeks postępowania cywilnego w brzmieniu ogłoszonym 5.12.2005 r.

Publikatory

- Dz.U. – Dziennik Ustaw
 Dz.Urz. – Dziennik Urzędowy
 Dz.Urz. UE – Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej
 MoP – Monitor Prawniczy
 NP – Nowe Prawo
 NPC – Nowy Proces Cywilny
 OSA – Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
 OSNC – Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna
 OSNCP – Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej, Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych od 1963 roku
 OSNP – Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
 OSP – Orzecznictwo Sądów Polskich
 OSPiKA – Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
 OTK – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
 PiP – Państwo i Prawo
 PPC – Polski Proces Cywilny
 PPH – Przegląd Prawa Handlowego
 PPUW – Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego
 PS – Przegląd Sądowy
 Rej. – Rejent
 SC – Studia Cywilistyczne
 IPP TBSP UJ – Internetowy Przegląd Prawniczy Towarzystwa Biblioteki Słuchaczy Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego
 Zb. Orz. – Zbiór Orzeczeń Sądu Najwyższego
 Zeszyty Naukowe KUL – Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
 ZNSA – Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego

Organy orzekające i inne

- ETPC – Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu
 SA – Sąd Apelacyjny
 SN – Sąd Najwyższy

SO	– sąd okręgowy
SR	– sąd rejonowy
TK	– Trybunał Konstytucyjny
TSUE	– Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (poprzednio Europejski Trybunał Sprawiedliwości)

Inne skróty

(7z)	– uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego, której nadano moc zasady prawnej
art.	– artykuł
cz.	– część
MERPC	– Modelowe Europejskie Reguły Postępowania Cywilnego
n.	– następny (-a, -e)
nb	– numer boczny
pkt	– punkt
poz.	– pozycja
rec.	– recenzja
red.	– redaktor
t.	– tom
UE	– Unia Europejska

WSTĘP

Jednym z instrumentów organizacji postępowania, przewidzianych w Kodeksie postępowania cywilnego, jest możliwość ograniczenia rozprawy do poszczególnych zarzutów lub zagadnień wstępnych. Regulacja ta ujęta została w przepisie art. 220 k.p.c., który stanowi wprost, że sąd może ograniczyć rozprawę do poszczególnych zarzutów lub zagadnień wstępnych. Mimo tego, że instytucja ograniczenia rozprawy obowiązuje w polskiej procedurze w prawie niezmiennym kształcie już od niespełna stu lat, zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie nie poświęcono jej dotychczas wiele uwagi.

Na tle regulacji art. 220 k.p.c. w doktrynie formułowane są głównie ogólne tezy, odnoszące się przede wszystkim do jej celów. Stanowiska doktryny, dotyczące wskazanej instytucji, wyrażane są głównie w publikacjach mających charakter komentarzy, w których nie sposób uniknąć wypowiedzenia się w przedmiocie jednego z przepisów Kodeksu, jednak nie trzeba czynić tego w sposób pogłębiony. W pozostałym zakresie wypowiedzi w przedmiocie art. 220 k.p.c. pojawiają się w postaci wzmianki przy okazji analizy innego tematu i mają charakter informacyjny, a nie analityczny. Również w orzecznictwie można odnaleźć jedynie jednostkowe wypowiedzi co do stosowania regulacji ograniczenia rozprawy.

W praktyce, co do zasady, instytucja ograniczenia rozprawy nie jest wykorzystywana w odpowiednim zakresie – przynajmniej nie w sposób świadomy i zaplanowany. Stosowanie przepisu w orzecznictwie sądów powszechnych nosi znamiona dowolności i przypadkowości. Już w 1973 r. W. Knoppek, analizując spostrzeżenia wynikające z konfrontacji przepisów postępowania cywilnego o rozprawie sądowej z praktyką,

zauważał, że zbyt rzadko stosuje się przepis art. 220 k.p.c. Autor wymienił go wśród przepisów martwych, niesłusznie niedostrzeganych przez sądy i zawodowych pełnomocników¹. Wydaje się, że do dziś potencjał tkwiący w tej regulacji nie jest dostrzegany w doktrynie i orzecznictwie. Również ustawodawca, tworząc nowe metody organizacji postępowania, nie poświęca dostatecznej uwagi możliwościom adaptacji do nich przepisu art. 220 k.p.c. celem rozwinięcia praktycznego wykorzystania potencjału tkwiącego w tej instytucji. Zagadnienie to powinno być jednak dostrzeżone w dobie ustawodawstwa, którego wysiłki skoncentrowane są na nieustannym poszukiwaniu rozwiązań mogących usprawnić i przyspieszyć postępowanie.

Jak wynika z tytułu rozprawy, materia rozważań jest ograniczenie rozprawy do poszczególnych zarzutów lub zagadnień wstępnych, a więc przepis art. 220 k.p.c. Analizą objęte zostały przyczyny i skutki wykorzystania art. 220 k.p.c., a także sposób, w jaki regulacja ta powinna być stosowana. Badanie obejmuje więc zarówno elementy statyczne, takie jak szczegółowa analiza przedmiotu rozprawy ograniczonej, ustalenie podmiotu inicjującego ograniczenie rozprawy oraz formy ograniczenia, jak i elementy dynamiczne, dotyczące właściwego momentu ograniczenia rozprawy, przebiegu rozprawy ograniczonej, możliwości odwołania ograniczenia oraz procedowania po wydaniu orzeczenia kończącego postępowanie w ramach rozprawy ograniczonej. W ramach badań dokonane zostało również porównanie instytucji ograniczenia rozprawy do kodeksowych regulacji o zbliżonym celu lub charakterze. Porównanie to wykorzystano dla zobrazowania palety możliwości zastosowania art. 220 k.p.c. oraz konieczności prawidłowego doboru instytucji do potrzeb konkretnej sprawy sądowej.

Podkreślić należy, że przedmiotem rozważań poczyniono przede wszystkim zastosowanie art. 220 k.p.c. w procesie, co wynika z faktu, że regulacja ta, jako służąca eliminowaniu konieczności kompleksowego badania sprawy, najpełniej sprawdza się w warunkach kontradiktoryjnego sporu. Jednak w przypadkach, w których ograniczenie rozprawy można uznać

¹ W. Knoppek, *Rozprawa w postępowaniu cywilnym: (przepisy i ludzie)*, „Palestra” 1973, t. 17, nr 12, s. 90.

za celowe w postępowaniu nieprocesowym, większość uwag znajduje odpowiednie zastosowanie również dla tego trybu.

Opracowanie ma na celu kompleksowe omówienie ograniczenia rozprawy jako sposobu organizacji postępowania z perspektywy dogmatycznej i pragmatycznej. Zamysłem autorki jest określenie wartości badanej instytucji z punktu widzenia celów i zasad procedury cywilnej, sposobu stosowania regulacji oraz wpływu ograniczenia rozprawy na przebieg postępowania sądowego i jego wynik. Całokształt prowadzonych analiz opiera się na twierdzeniu, że ograniczenie rozprawy do poszczególnych zarzutów lub zagadnień wstępnych stanowi jedną z podstawowych metod, jakimi powinien posługiwać się organ procesowy w ramach kierownictwa postępowaniem. Stosowanie art. 220 k.p.c. stanowi bowiem wyraz dokonywania klasyfikacji zagadnień konkretnej sprawy z punktu widzenia ich przydatności dla rozstrzygnięcia końcowego lub prawidłowego prowadzenia postępowania. Jego wykorzystanie wymaga więc przeniesienia procesu myślowego dotyczącego oceny zasadności powództwa z etapu orzekania na początkowy etap postępowania, co powoduje, że postępowanie staje się bardziej ekonomiczne.

Przedmiotem rozważań w rozdziale 1 jest omówienie problemu przewlekłości postępowania, kolizji wartości proceduralnych oraz praktyki niewłaściwego kierownictwa postępowaniem, a także umiejscowienie w tym kontekście regulacji art. 220 k.p.c. jako remedium na wskazane problemy sądownictwa. W rozdziale tym przedstawiono historię regulacji i porównano ją z instytucją najbardziej zbliżoną z obowiązujących porządków prawnych, czyli z regulacją procedury niemieckiej. Następnie ograniczenie rozprawy umiejscowiono na tle zasad postępowania oraz w kontekście formalnego i materialnego kierownictwa postępowaniem.

Rozdział 2 został poświęcony analizie sposobu ograniczenia rozprawy, zarówno w ujęciu statycznym, jak i dynamicznym. Poświęcono uwagę forum rozpoznania sprawy, jaką jest rozprawa, oraz zawarto uwagi dotyczące aspektów technicznych jej ograniczenia i odwołania ograniczenia. W rozdziale tym zawarte zostało także umiejscowienie regulacji na tle legislacji nastawionej na rozpoznawanie i rozstrzyganie spraw na posiedzeniach niejawnych oraz porównanie art. 220 k.p.c. z instytucja-

mi, które mają częściowo zbieżne cele, tj. z rozpoznaniem powództwa oczywiście bezzasadnego oraz pouczeniem stron o prawdopodobnym wyniku sprawy.

Rozważania w rozdziale 3 koncentrują się na przedmiocie ograniczenia rozprawy z punktu widzenia prawidłowego doboru zarzutów i zagadnień wstępnych, do których rozprawa zostaje ograniczona, w związku z czym na wstępie podjęto w nim próbę wykładni pojęć zarzutów i zagadnień wstępnych. Zasadnicza część rozdziału oparta zaś została na przykładach z orzecznictwa sądów powszechnych. Rozważania dotyczące konkretnych przypadków stosowania art. 220 k.p.c. pozwalają na najdokładniejsze określenie sytuacji, w których sąd powinien rozważyć kierowanie postępowaniem z uwzględnieniem tej regulacji. Aby odpowiedzieć na pytanie, czy stosowanie ograniczenia rozprawy jest efektywną metodą organizacji postępowania, niezbędne jest zbadanie, w jakich sytuacjach instytucja ta może się sprawdzić, a w jakich wręcz przeciwnie – wpłynąć negatywnie na przebieg postępowania. Dla celów dokonania tej oceny niezbędne jest zaś przeanalizowanie orzecznictwa sądów powszechnych – z punktu widzenia wybieranego przez sąd modelu postępowania w danym przypadku oraz efektów tego wyboru. W rozdziale przedstawiono więc rozważania dotyczące najbardziej reprezentatywnych kwestii dotyczących stosowania ograniczenia rozprawy oraz charakterystycznych układów procesowych, w których stosowanie instytucji może nie przynieść korzystnych rezultatów.

Rozdział 4 dotyczy konsekwencji ograniczenia rozprawy z punktu widzenia dynamiki postępowania po zamknięciu rozprawy. Jego przedmiotem objęty więc został wpływ ograniczenia rozprawy na orzeczenie wydane w ramach rozprawy ograniczonej, na zarzuty, jakie mogą być stawiane przez uczestników postępowania czynnościom podejmowanym w ramach art. 220 k.p.c., oraz możliwość weryfikacji rozstrzygnięcia wydanego po przeprowadzeniu ograniczonej rozprawy.

Rozdział 1

CHARAKTERYSTYKA I FUNKCJE INSTYTUCJI OGRANICZENIA ROZPRAWY ORAZ JEJ MIEJSCE W RAMACH ŚRODKÓW SŁUŻĄCYCH USPRAWNIENIU POSTĘPOWANIA

1.1. Charakterystyka regulacji i rys historyczny oraz komparatystyczny

Możliwość ograniczenia rozprawy do poszczególnych zarzutów lub zagadnień wstępnych jest jednym z instrumentów organizacji postępowania, uregulowanym w art. 220 k.p.c. W doktrynie jednogłośnie wskazuje się, że sąd może ograniczyć rozprawę ze względów celowościowych, a także ekonomii procesowej¹. Autorzy zgodnie zwracają uwagę na aspekt możliwości pominięcia badania zagadnień, co do których rozprawa nie została ograniczona, choć do korzyści tej podchodzą z różnych punktów widzenia. E. Rudkowska-Ząbczyk wskazuje, że ograniczenie

¹ S. Cieślak [w:] A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I A, *Komentarz. Art. 1–424*¹², Warszawa 2020, Legalis, art. 220, teza 1; K. Flaga-Gieruszyńska [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2022, LEX, art. 220, teza 1; J. Paszkowski [w:] T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–458*¹⁶, t. I, Warszawa 2023, Legalis, art. 220, teza 1; P. Grzegorzczak, M. Jędrzejewska, K. Weitz [w:] T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II, *Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016, LEX, art. 220, teza 2.

rozprawy jest zasadne wówczas, gdy może okazać się wystarczające do merytorycznego lub formalnego zakończenia postępowania przed danym sądem². Podążając za tym wskazaniem, sąd powinien więc zdecydować się na ograniczenie rozprawy, gdy rozpoznanie wybranego zagadnienia lub zarzutu pozwoli mu wydać orzeczenie kończące postępowanie. P. Telenga podnosi, że stosowanie art. 220 k.p.c. jest celowe, jeśli uczyni to bezprzedmiotowym prowadzenie postępowania dowodowego co do spornej podstawy faktycznej roszczenia³. Autor podkreśla więc walor regulacji art. 220 k.p.c. dla postępowania dowodowego, jednak jedynie z punktu widzenia braku konieczności pełnej analizy dowodów uzasadniających żądanie pozwu. T. Żyznowski wskazuje zaś, iż sąd powinien ocenić, czy zasadność zarzutów bądź rozstrzygnięcie zagadnienia wstępnego będzie rzutowało na potrzebę lub zakres prowadzonego postępowania. W takim bowiem wypadku skorzystanie z tego uprawnienia spełniałoby przytoczone założenia leżące u podstaw uregulowania zawartego w art. 220 k.p.c.⁴ Autor zdaje się więc zauważać, że ograniczenie rozprawy może być celowe, jeśli zmniejszy zakres prowadzonego postępowania, a zatem pominie również czynności, które byłyby konieczne do podjęcia na skutek postawy pozwanego. Podobnie do tematu podchodzą S. Cieślak i E. Stefańska, którzy wskazują, że ograniczenie rozprawy jest zasadne, gdy ustalenia dokonane na rozprawie ograniczonej mogą sprawić, że zbędne będzie podejmowanie innych czynności, co skróci czas załatwiania danej sprawy cywilnej⁵. S. Cieślak zaznacza przy tym, że w przepisie przyznano sądowi uprawnienie do ograniczenia zakresu czynności określonych w art. 210 k.p.c. Można więc wnioskować, że autorzy dostrzegają, iż ograniczenie rozprawy może spowodować wyeliminowanie pewnych czynności postępowania – choć nie zawsze spowoduje jego zakończenie – a czynności te niekoniecz-

² E. Rudkowska-Ząbczyk [w:] E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2023, Legalis, art. 220, teza 1.

³ P. Telenga [w:] A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. I, Art. 1–729, LEX 2019, art. 220, teza 1.

⁴ T. Żyznowski [w:] T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, Artykuły 1–366, Warszawa 2021, LEX, art. 220, teza 1.

⁵ S. Cieślak [w:] A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania...*, art. 220, teza 1; E. Stefańska [w:] M. Manowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. I, Art. 1–477¹⁶, LEX 2022, art. 220, teza 1.

nie muszą wiązać się z faktami przytoczonymi przez powoda, a nawet z samym postępowaniem dowodowym.

Doktryna zauważa również, że regulacja art. 220 k.p.c. nie wprowadza żadnych przesłanek ograniczenia rozprawy i podjęcie decyzji w tym zakresie zostało pozostawione uznaniu sądu⁶. T. Żyznowski podkreśla przy tym, że art. 220 k.p.c. jest przepisem mającym ułatwić sądowi orzekającemu merytoryczne rozstrzygnięcie sprawy⁷. A. Zieliński i K. Flaga-Gieruszyńska podnoszą, że należy preferować ograniczenie rozprawy w sytuacji podniesienia przez pozwanego zarzutów formalnych. W wypadku uzasadnionych zarzutów merytorycznych, które prowadzą do oddalenia powództwa, sąd powinien zaś ograniczyć rozprawę do ich rozpoznania, jeśli będzie to uzasadnione postulatem szybkości rozstrzygania sprawy oraz minimalizowania kosztów postępowania⁸. Autorzy zauważają więc, że ułatwienie sądowi rozpoznania sprawy, jej przyspieszenie oraz zmniejszenie kosztów to główne powody, którymi powinien kierować się sąd, decydując o zastosowaniu art. 220 k.p.c. Warto przy tym przywołać uwagę P. Telengi, iż rozważanie, czy zarzuty lub zagadnienia wstępne należy załatwić na początku procesu, czy też później, razem z pozostałym materiałem procesowym, jest możliwe tylko wtedy, gdy sąd będzie mógł oddzielić te kwestie i uczynić z nich samoistny punkt sporny, tj. jeżeli dadzą się oddzielić od całości sprawy (jej *meritum*).

W tym miejscu wskazać należy, że ograniczenie rozprawy jest uregulowane w art. 220 k.p.c. od czasu wprowadzenia Kodeksu postępowania cywilnego z 17.11.1964 r., a w podobnym brzmieniu obowiązywało również w art. 226 Kodeksu postępowania cywilnego powstałego z połączenia rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej z 29.11.1930 r.⁹

⁶ J. Paszkowski [w:] T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania...*, art. 220, teza 1; P. Grzegorzczak, M. Jędrzejewska, K. Weitz [w:] T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania...*, art. 220, teza 2; E. Rudkowska-Ząbczyk [w:] E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil (red.), *Kodeks postępowania...*, art. 220, teza 1.

⁷ T. Żyznowski [w:] T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania...*, art. 220, teza 1.

⁸ K. Flaga-Gieruszyńska [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński (red.), *Kodeks postępowania...*, art. 220, teza 1.

⁹ Dz.U. Nr 83, poz. 651.

i z 27.10.1932 r.¹⁰, ogłoszonych jako tekst jednolity w obwieszczeniu Ministra Sprawiedliwości z 25.08.1950 r.¹¹ oraz wcześniej w art. 241 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 29.11.1930 r.

Zarówno w Kodeksie z 25.08.1950 r., jak i w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z 29.11.1930 r. wskazane przepisy stanowiły, iż sąd może ograniczyć rozprawę przede wszystkim do zarzutów formalnych lub pytań wstępnych. Jednak pomimo istnienia regulacji od początku obowiązywania Kodeksu postępowania cywilnego doktryna nie poświęcała jej większej uwagi, wobec czego również w starszych opracowaniach znajdują się jedynie ogólne tezy dotyczące jej przeznaczenia. Przykładowo, W. Piasecki i J. Korzonek wskazywali, że sąd może ograniczyć rozprawę, jeśli w trakcie rozprawy wyszły na jaw bezwzględne przeszkody procesowe i zarzut formalny ich dotyczący wydaje się uzasadniony. Pytania wstępne mogą dotyczyć zasady roszczenia i prowadzić do wydania wyroku wstępnego. Ograniczenie rozprawy może zaś być wskazane względami przyspieszenia, uproszczenia i zaoszczędzenia kosztów postępowania¹². Częstokroć w opracowaniach wskazywano nawet wyłącznie jednym zdaniem, iż sąd ma prawo „zarządzić oddzielne rozpoznanie zarzutów formalnych lub kwestyj wstępnych, np. o wyznaczeniu przeprowadzenia dowodu”¹³.

Obecnie przepis art. 220 k.p.c. znajduje się w części pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego, obejmującej postępowanie rozpoznawcze, w księdze pierwszej, regulującej proces, tytule szóstym, zatytułowanym „Postępowanie”, dziale drugim, obejmującym postępowanie przez sądem pierwszej instancji, rozdziale trzecim, zatytułowanym „Rozprawa”.

¹⁰ Dz.U. Nr 93, poz. 803.

¹¹ Dz.U. Nr 43, poz. 394.

¹² W. Piasecki, J. Korzonek, *Kodeks postępowania cywilnego i przepisy wprowadzające kodeks postępowania cywilnego* (Rozp. Prez. Rzp. z dn. 29 listopada 1930 r. Dz.U. R. P. Nr. 83, poz. 651 i 652) z komentarzem uwzględniającym wszystkie przepisy pozostające w związku z procesem, materiały Komisji Kodyfikacyjnej, orzecznictwo Sądów Najwyższych b. państw zaborczych i polskiego oraz literaturę procesu cywilnego, Miejsce Piastowe 1931, s. 577–578.

¹³ E. Waśkowski, *Podręcznik procesu cywilnego: ustrój sądów cywilnych, postępowanie sporne*, Wilno 1932, s. 209.

Umieszczony więc został wśród przepisów organizacyjnych, regulujących kwestie dotyczące przeprowadzenia rozprawy. Zauważyć przy tym warto, że znajduje się w swego rodzaju triadzie przepisów dotyczących możliwości poszerzenia i ograniczenia przedmiotu przeprowadzanej rozprawy. Na mocy poprzedzającego go przepisu art. 219 k.p.c. w określonych sytuacjach sąd może zarządzić połączenie kilku oddzielnych spraw w celu ich łącznego rozpoznania lub także rozstrzygnięcia, zaś na podstawie art. 218 k.p.c. może zarządzić oddzielną rozprawę co do określonego w przepisie przedmiotu lub podmiotu.

Podobnie możliwość wpłynięcia na zakres przeprowadzanej rozprawy reguluje procedura niemiecka. Zgodnie z § 145 ZPO sąd może zarządzić, aby kilka roszczeń podniesionych w jednym pozwie zostało rozpoznanych w odrębnych postępowaniach, jeżeli jest to uzasadnione obiektywnymi względami, jeżeli pozwany wniósł powództwo wzajemne, a powództwo wzajemne nie jest prawnie związane z roszczeniem dochodzonym w pozwie, lub jeżeli pozwany powołuje się na potrącenie roszczenia wzajemnego, które nie jest prawnie związane z roszczeniem dochodzonym w pozwie. Na mocy § 146 ZPO sąd może zarządzić, że w przypadku, gdy kilka niezależnych środków ataku lub obrony odnosi się do tego samego roszczenia, rozprawa zostanie początkowo ograniczona do jednego lub niektórych z tych środków ataku lub obrony. Zgodnie zaś z § 147 ZPO sąd może zarządzić połączenie kilku spraw toczących się przed nim z powództwa tej samej lub różnych stron w celu ich jednoczesnego rozpoznania i rozstrzygnięcia, jeżeli roszczenia stanowiące przedmiot tych spraw są ze sobą prawnie powiązane lub mogły być dochodzone w jednym postępowaniu.

Niewątpliwie bezpośrednie podobieństwo dostrzec można między polskim art. 219 k.p.c. a niemieckim § 147 ZPO oraz między polskim art. 218 k.p.c. a niemieckim § 145 ZPO. Przepis art. 220 k.p.c. można natomiast porównać do § 146 ZPO, choć dostrzec należy, że podobieństwo tych regulacji nie jest już tak jednoznaczne.

W niemieckiej doktrynie wskazuje się, że ograniczenie rozprawy ma na celu uporządkowanie przedmiotu postępowania i uczynienie go bardziej

przejrzystym. Jest zatem środkiem merytorycznej organizacji procesu¹⁴. Regulacja służy zarządzaniu postępowaniem i wprowadzeniu jego jasnej struktury. Ograniczając rozprawę do poszczególnych środków ataku lub obrony, odnoszących się do tego samego roszczenia, sąd powinien być w stanie wypracować odpowiednią kolejność rozpatrywania wniosków stron w celu przyspieszenia postępowania¹⁵. Decyzja o ograniczeniu rozprawy zależy od uznania sądu, a wydawana jest w drodze formalnego, niezaskarżalnego i możliwego do zmiany w dowolnym momencie orzeczenia, które nie musi zostać wydane na rozprawie¹⁶.

Zarządzenie o ograniczeniu rozprawy nie dzieli postępowania na kilka niezależnych postępowań ani nie prowadzi do wyznaczenia oddzielnej rozprawy co do określonego środka. Przedmiotem rozprawy pozostaje zatem zawsze cały spór prawny, a jedynie jest on początkowo ograniczony do jednego lub niektórych środków ataku lub obrony. Sąd może wydać orzeczenie końcowe po przeprowadzeniu rozprawy ograniczonej, bez konieczności wyznaczania rozpraw co do pozostałych środków ataku lub obrony¹⁷. Nie zachodzi także potrzeba formalnego zniesienia ograniczenia przed wydaniem orzeczenia końcowego, gdyż wyrok wydany po rozprawie ograniczonej nie jest wyrokiem częściowym¹⁸. Rozprawa jest więc wyznaczana dla całego przedmiotu postępowania, a nie dla poszczególnych środków ataku lub obrony¹⁹.

Jeśli prawomocny wyrok został wydany po przeprowadzeniu ograniczonej rozprawy (np. oddalenie powództwa z powodu przedawnienia), odwołanie skierowane przeciwko niemu przenosi cały spór prawny do sądu drugiej instancji. Jeśli więc sąd odwoławczy ustali, że decydujące w sprawie powinny być inne kwestie niż te, które były przedmiotem

¹⁴ A. Stadler [w:] H.-J. Musielak, W. Voit (red.), *Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz Kommentar*, München 2023, Beck-online, § 146 nb 1–6.

¹⁵ M. Wendtland [w:] *Beck'scher Online-Kommentar ZPO*, Beck-online, § 146 nb 1 (dostęp: 1.09.2023 r.).

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ A. Stadler [w:] H.-J. Musielak, W. Voit (red.), *Zivilprozessordnung...*, § 146 nb 1–6.

¹⁹ J. Fritsche [w:] W. Krüger, T. Rauscher (red.), *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung*, München 2020, Beck-online, § 146 nb 4, 5.

ograniczonej rozprawy w pierwszej instancji, nie powinien przekazywać sprawy do ponownego, nieograniczonego rozpoznania²⁰. Jedynie w przypadku, gdy sama rozprawa ograniczona była przeprowadzona wadliwie lub gdy wymogi ograniczenia nie zostały spełnione, a konieczne wydaje się przeprowadzenie rozbudowanego postępowania dowodowego, możliwe jest odesłanie sprawy do sądu pierwszej instancji. Przyczyną takiego uchylecia orzeczenia nie będzie jednak wyłącznie przeprowadzenie rozprawy ograniczonej²¹.

W rozumieniu § 146 ZPO środkami ataku i obrony są wszystkie czynności procesowe, podejmowane w celu wykazania zasadności danego roszczenia lub obrony przed nim. W doktrynie wskazuje się, że pojęcie to obejmuje w szczególności twierdzenia faktyczne i wszelkie środki obrony, w tym zaprzeczenia²². Nie obejmuje ono natomiast argumentów prawnych, zmiany roszczenia czy zmiany strony postępowania²³. Środki ataku i obrony należy także odróżniać od samego ataku i obrony (tj. roszczeń stron) oraz ich faktycznego uzasadnienia. Wskazuje się przy tym również, że uzupełnianie twierdzeń przez strony nie stanowi podnoszenia nowych środków, do których rozprawa może być ograniczona²⁴.

Co istotne, wymaga się, aby środki ataku lub obrony, do których sąd zamierza ograniczyć rozprawę, były uważane za niezależne. Ma to miejsce wtedy, gdy rozprawa ograniczona do nich może doprowadzić do końcowego wyniku niezależnie od innych części postępowania. Chodzi więc o takie środki, które same w sobie stanowią o danym fakcie prawnym²⁵. Pojęcie obejmuje więc m.in. niezależne podstawy powództwa (np. oparte na prawie rzeczowym lub o umowie), merytoryczną obronę uniemożliwiającą ustalenie dokonania czynności prawnej lub niweczącą czynność prawną oraz repliki oparte na czynności prawnej. Środki ataku

²⁰ M. Wendtland [w:] *Beck'scher...*, § 146 nb 1 (dostęp: 1.09.2023 r.).

²¹ J. Fritsche [w:] W. Krüger, T. Rauscher (red.), *Münchener Kommentar zur...*, § 146 nb 4–5.

²² M. Wendtland [w:] *Beck'scher...*, § 146 nb 1 (dostęp: 1.09.2023 r.).

²³ I. Saenger [w:] I. Saenger (red.), *Zivilprozessordnung. Familienverfahren; Gerichtsverfassung; Europäisches Verfahrensrecht*, Baden-Baden 2023, Beck-online, § 146 nb 1–5.

²⁴ A. Stadler [w:] H.-J. Musielak, W. Voit (red.), *Zivilprozessordnung...*, § 146 nb 1–6.

²⁵ M. Wendtland [w:] *Beck'scher...*, § 146 nb 1 (dostęp: 1.09.2023 r.).

i obrony nie są zaś niezależne, jeśli stanowią jedynie elementy roszczenia lub fakty dotyczące powództwa lub roszczenia wzajemnego²⁶. Środek jest więc niezależny, jeżeli nie dotyczy tylko jednej z przesłanek roszczenia (np. winy), ale sam wypełnia normę prawa materialnego lub procesowego, z którą prawo wiąże określony skutek, w szczególności skutek ustanawiający lub niweczący uprawnienie²⁷. Również w orzecznictwie wskazuje się, że samodzielne środki ataku i obrony w rozumieniu § 146 ZPO należy rozumieć jako środki ataku i obrony, które tworzą kompletny stan faktyczny normy prawnej o określonym, samodzielnym skutku²⁸. Ograniczenie przedmiotu rozprawy jest więc uzasadnione dla przebiegu postępowania tylko wtedy, gdy może ono doprowadzić do ostatecznego rozstrzygnięcia²⁹. Z drugiej strony orzecznictwo uznaje również zasadność stosowania § 146 ZPO w przypadku np. rozpoznawania wniosku o przywrócenie terminu³⁰.

Podkreślenia wymaga, że w niemieckiej doktrynie wskazuje się, iż praktyczne znaczenie § 146 ZPO jest niewielkie, gdyż ten sam cel, który przewiduje omawiany przepis, można łatwiej osiągnąć za pomocą innych środków proceduralnych, w tym głównie § 139 i § 146 ZPO³¹. Zgodnie z § 136 ust. 2 i 3 ZPO przewodniczący udziela głosu stronom i ma obowiązek umożliwić każdemu członkowi składu orzekającego zadawanie pytań. Musi dopilnować, aby sprawa została szczegółowo omówiona i aby przesłuchanie zakończyło się bez zakłóceń. Na mocy zaś obecnego brzmienia § 139 ust. 1 ZPO sąd ma obowiązek, w niezbędnym zakresie, omówić ze stronami stan faktyczny i prawny sprawy oraz zadawać pytania, aby strony terminowo i kompletnie wyjaśniły wszystkie istotne fakty. Sąd może porządkować postępowanie poprzez działania podjęte w ramach kierownictwa procesem. Warto również zauważyć, że § 139 ust. 2 i 3 ZPO stanowią, że sąd może oprzeć swoje orzeczenie

²⁶ A. Stadler [w:] H.-J. Musielak, W. Voit (red.), *Zivilprozessordnung...*, § 146 nb 1–6.

²⁷ I. Saenger [w:] I. Saenger (red.), *Zivilprozessordnung...*, § 146 nb 1–5.

²⁸ Postanowienie Sądu Administracyjnego w Monachium (Bayerischer Verwaltungsgerichtshof) z 10.07.2023 r., sygn. 14 ZB 22.31080, Beck-online.

²⁹ A. Stadler [w:] H.-J. Musielak, W. Voit (red.), *Zivilprozessordnung...*, § 146 nb 1–6.

³⁰ Postanowienie austriackiego Sądu Najwyższego (Der Oberste Gerichtshof) z 4.04.2022 r., sygn. 5 Ob 229/21v, Beck-online.

³¹ M. Wendtland [w:] *Beck'scher...*, § 146 nb 1 (dostęp: 1.09.2023 r.).

na stanowisku, które strona przeoczyła lub uznała za nieistotne jedynie, jeżeli zwrócił na to uwagę i umożliwił ustosunkowanie się do niego. To samo dotyczy aspektu, który sąd ocenia odmiennie niż obie strony. Sąd musi także zwrócić uwagę na istniejące wątpliwości dotyczące kwestii, które należy uwzględnić z urzędu.

W niemieckiej doktrynie podnosi się, że porządkowanie postępowania w ramach § 139 ZPO polega na podzieleniu postępowania na części, które podlegają omówieniu i wyjaśnieniu w określonej kolejności – co jest motywowane efektywnością proceduralną i często pozwala na szybsze zakończenie sporu. Dotyczy to w szczególności sytuacji, gdy w pierwszej kolejności rozstrzygane mają być kwestie faktyczne lub prawne, które mają charakter prejudycjalny dla oceny zasadności powództwa. Tego rodzaju podział przedmiotu postępowania może przy tym dotyczyć każdej dającej się wyodrębnić części, tym samym wyraźnie wykraczając zakresem poza § 146 ZPO, który może zostać zastosowany wyłącznie do środków ataku lub obrony, które mają charakter niezależny. Uporządkowanie zagadnień nie musi ograniczać się bowiem do rozpatrywania kolejno niezależnych podstaw roszczeń lub roszczeń wzajemnych, ale może również odnosić się do kwestii faktycznych podstaw roszczeń i zarzutów. Do uznania sądu pozostawia się przy tym, jak daleko idące powinno być uporządkowanie rozpoznawanych zagadnień. Sąd może zarządzić złożenie materiału procesowego tylko w odniesieniu do wyodrębnionej części sprawy, którą wyznaczył do rozpoznania. Niezbędną konsekwencją takiego postępowania jest to, że sąd zarządzi rozpoznanie pozostałych zagadnień w sprawie, jeżeli cel zbadania określonego zakresu został osiągnięty, ale spór nie jest jeszcze gotowy do rozstrzygnięcia. W ten sposób sąd może jednak także doprowadzić do wydania rozstrzygnięcia końcowego przed zbadaniem wszelkich aspektów sprawy³².

W doktrynie wskazuje się więc, że od zmiany regulacji § 139 ZPO dokonanej w 2020 r. praktyczne znaczenie § 146 ZPO pozostaje minimalne³³. Zwłaszcza w przypadku skomplikowanych spraw z obszernym mate-

³² R. Gaier, *Erweiterte Prozessleitung im zivilgerichtlichen Verfahren*, Neue Juristische Wochenschrift 2020, s. 177.

³³ A. Stadler [w:] H.-J. Musielak, W. Voit (red.), *Zivilprozessordnung...*, § 146 nb 1–6.

riałem procesowym sądy mogą zorganizować postępowanie w bardziej efektywny sposób, nie korzystając z § 146 ZPO, lecz dokonując ustrukturyzowania przebiegu postępowania i oddzielenia różnych kwestii w ramach przedmiotu sporu³⁴. Warto jednak zauważyć, że w doktrynie wskazuje się jednocześnie, że jeśli sprawa będąca przedmiotem sporu nie jest wyjątkowo złożona, ograniczenie rozprawy najczęściej doprowadza raczej do wydłużenia niż przyspieszenia postępowania. Ze względu na zasadę koncentracji materiału procesowego ograniczenie do poszczególnych środków ataku i obrony może być więc rozważane tylko w przypadku złożonych kwestii spornych³⁵. O braku potrzeby ograniczenia rozprawy w ramach § 146 ZPO, zdaniem przedstawicieli doktryny niemieckiej, świadczy również to, że najważniejsze orzeczenia wydawane co do jednej kwestii (odpowiedniki polskiego wyroku wstępnego i częściowego) podlegają własnym zasadom procedowania. Ograniczenie rozprawy do poszczególnych środków ataku lub obrony jest również niezgodne z postulatem rozstrzygnięcia sporu prawnego na jednej rozprawie głównej³⁶.

Porównując niemieckie regulacje prawne dotyczące ograniczenia rozprawy do przepisów polskich, zauważyć trzeba, że przepis art. 220 k.p.c. wydaje się obejmować swym zakresem § 146 ZPO, jak i możliwość organizacji postępowania za pomocą § 139 ZPO.

Co się tyczy § 146 ZPO, to niewątpliwie cel przepisu oraz strona formalna stosowania regulacji odpowiada art. 220 k.p.c. Również przepis polski zakłada usprawnienie postępowania i uporządkowanie rozpoznawanych w nim kwestii. Postanowienie wydawane przez sąd jest niezaskarżalne i – jak się zdaje – może zostać odwołane. W przypadku zaś zaskarżenia orzeczenia wydanego po przeprowadzeniu rozprawy w ramach art. 220 k.p.c. orzeczenie to, co do zasady, nie powinno być także uznawane za nierozpoznające istoty sprawy i uchylane do ponownego

³⁴ J. Fritsche [w:] W. Krüger, T. Rauscher (red.), *Münchener Kommentar zur...*, § 146 nb 4–5.

³⁵ M. Wendtland [w:] *Beck'scher...*, § 146 nb 1 (dostęp: 1.09.2023 r.).

³⁶ J. Fritsche [w:] W. Krüger, T. Rauscher (red.), *Münchener Kommentar zur...*, § 146 nb 4–5.

rozpoznania, nawet jeśli postępowanie wymaga uzupełnienia o kwestie pominięte na rozprawie ograniczonej.

Odnosnie do skutku, jaki ma zostać osiągnięty poprzez ograniczenie rozprawy, odnotować należy, że doktryna niemiecka wskazuje, iż stosowanie § 146 ZPO ma na celu wydanie orzeczenia końcowego na jednej z alternatywnych podstaw roszczenia – bez konieczności badania pozostałych środków ataku lub obrony. Wyznaczenie rozprawy ograniczonej nie oznacza jednak ograniczenia przedmiotu postępowania do jednego ze środków ataku lub obrony – rozprawa obejmuje swym przedmiotem całość sporu, a strony mają prawo prezentować materiał procesowy co do wszystkich zagadnień. Jedynie w ramach § 139 ZPO sąd może ograniczyć swobodę stron w tym przedmiocie, zawężając przedmiot prezentacji twierdzeń i dowodów przez strony. Stwierdzić zaś trzeba, że ograniczenie rozprawy na podstawie art. 220 k.p.c. łączy powyższe skutki. Sąd polski, prowadząc rozprawę ograniczoną, również ma za zadanie wydać orzeczenie końcowe i – tak samo jak sąd niemiecki – nie musi odwoływać ograniczenia rozprawy, aby wydać wyrok co do istoty sprawy. Sama rozprawa jest jednak prowadzona wyłącznie co do określonego w postanowieniu zagadnienia lub zarzutu, a zatem sąd może odmówić stronom prawa prezentacji w pozostałym zakresie, bez potrzeby odwoływania się do innych przepisów organizacyjnych.

Co się tyczy przedmiotu ograniczenia rozprawy, to zasadniczo jest on przez ustawodawców określony podobnie. Prawodawca niemiecki odwołuje się do środków ataku i obrony, zaś polski do zarzutów lub zagadnień wstępnych. Jak zauważa doktryna polska i niemiecka, powinny być to kwestie dające się wyodrębnić, a jednocześnie niebędące jedynie pojedynczymi twierdzeniami czy uzasadnieniem twierdzeń. Zaznaczyć jednak trzeba, że doktryna niemiecka precyzuje, że środki ataku i obrony muszą być niezależne. Pojęcie to nie jest jednak rozumiane jednolicie. Przyjmując opisane dotychczas dominujące stanowisko, zgodnie z którym niezależność środka oznacza, iż może on stać się samodzielną podstawą wykazania roszczenia albo obrony przed roszczeniem, ale nie może ograniczać się wyłącznie do jednej z przesłanek roszczenia, należałoby stwierdzić, że regulacja art. 220 k.p.c. pozostaje znacznie szersza. Jak zostanie wyjaśnione w dalszej części opracowa-

nia, zagadnienia wstępne obejmują wszystkie kwestie, które mogą być istotne dla przebiegu postępowania lub rozstrzygnięcia sprawy. Nie muszą więc same w sobie wypełniać w sposób kompletny treści normy prawnej. Dopuszczalne jest więc ograniczenie rozprawy nie tylko do jednej z przesłanek roszczenia, ale nawet do kwestii wypadkowej, acz istotnej dla postępowania. Nie zachodzą także wątpliwości co do tego, że art. 220 k.p.c. może zostać zastosowany zarówno do kwestii merytorycznych, jak i procesowych – co w doktrynie niemieckiej nie jest ujmowane jednolicie na tle § 146 ZPO.

Wydaje się, że zakres przedmiotowy regulacji art. 220 k.p.c. łączy w sobie zarówno niemieckie ograniczenie rozprawy w ramach § 146 ZPO, jak i możliwości przewidziane w § 139 ZPO. Ograniczenie rozprawy do poszczególnych zarzutów lub zagadnień wstępnych także stanowi jedną z form sędziowskiego kierownictwa postępowaniem, a przepis ten może być wykorzystany, podobnie jak § 139 ZPO, do chronologicznego rozpoznawania zagadnień, zgodnie z ustaloną przez sąd logiką analizy konkretnej sprawy. Możliwe jest więc skorzystanie z art. 220 k.p.c. w sytuacji, gdy sąd ma zamiar zbadać preliminarjne zagadnienie celem oceny, czy – a ewentualnie w jaki sposób – postępowanie powinno podlegać kontynuacji.

Warto również zauważyć, że w ramach § 139 ust. 2 i 3 ZPO sąd ma za zadanie uprzedzić strony i umożliwić im odpowiednią reakcję, jeśli ma zamiar oprzeć swoje orzeczenie na stanowisku, które strona przeoczyła lub uznała za nieistotne, jeśli ocenia daną kwestię odmiennie niż obie strony oraz jeśli zachodzą wątpliwości co do zagadnienia uwzględnianego z urzędu – celem umożliwienia stronom odpowiedniej reakcji. W polskiej procedurze taką funkcję pełni m.in. art. 220 k.p.c. Jeśli bowiem sąd dostrzeże zagadnienie kluczowe dla rozstrzygnięcia sprawy, a – ze wskazanych powodów – pominięte przez strony, powinien rozważyć ograniczenie rozprawy do tej kwestii celem zwrócenia uwagi stron na problem i jego preliminarjnego zbadania.

Podsumowując, należy uznać, że art. 220 k.p.c. pełni funkcję taką jak § 139 ZPO oraz § 146 ZPO. W procedurze niemieckiej cele organizacyjne i porządkujące postępowanie są osiąganymi przede wszystkim za pomocą

§ 139 ZPO, który pozostawia sądowi większą swobodę postępowania co do zagadnień wybranych do zbadania oraz co do przebiegu rozprawy prowadzonej w przedmiocie tych zagadnień. Regulacja § 146 ZPO wydaje się zaś być obciążona większymi wymogami formalnymi, co powoduje, że jej rola jest określana jako znikoma. Przepis art. 220 k.p.c. pozwala sądowi na znaczną dyskrecjonalność zarówno co do oceny potrzeby ograniczenia rozprawy, jak i co do doboru przedmiotu ograniczenia oraz przebiegu rozprawy ograniczonej. W ten sposób łączy w sobie funkcje materialnego kierownictwa postępowaniem, które przewiduje § 146 ZPO, jak i materialnego kierownictwa, na które nacisk położony został w § 139 ZPO.

1.2. Ograniczenie rozprawy z punktu widzenia zasad postępowania cywilnego

Na wstępie rozważań w przedmiocie analizy regulacji art. 220 k.p.c. z punktu widzenia zasad postępowania zaznaczyć trzeba, że w doktrynie prezentowane są bardzo zróżnicowane podziały i definicje zasad postępowania. Autorzy nie są przy tym zgodni co do nadawania niektórym regułom rangi zasady postępowania, jednak analiza tego zagadnienia przekracza ramy niniejszego opracowania³⁷. W. Broniewicz, A. Marciniak i I. Kunicki, systematyzując zasady na podstawie ujęcia różnych autorów, wyróżniają zasady naczelne oraz zasady dotyczące wycinkowych zagadnień prawa cywilnego (takie jak zasada swobodnej oceny dowodów czy zasady zwrotu kosztów procesu). Zasady naczelne autorzy dzielą przy tym na dwie grupy: zasady wymiaru sprawiedliwości i zasady

³⁷ Zob. szerzej na ten temat: S. Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008, s. 67 i n.; H. Mądrzak, *O pojmowaniu naczelnych zasad postępowania cywilnego* [w:] E. Łętowska (red.), *Proces i prawo. Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Jerzego Jodłowskiego*, Warszawa 1989, s. 387; J. Gudowski, *O kilku naczelnych zasadach procesu cywilnego – wczoraj, dziś, jutro* [w:] A. Nowicka (red.), *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Prof. Stanisławowi Sołtysińskiemu*, Poznań 2005, s. 1015 i n.; A. Jakubecki, *Naczelne zasady postępowania cywilnego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego* [w:] I. Ratusińska (red.), *Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd Katedr Postępowania Cywilnego w Zakopanem (7–9.10.2005 r.)*, Kraków 2006.

postępowania cywilnego. Do pierwszej kategorii zaliczone zostały zasady wynikające z Konstytucji RP, prawa o ustroju sądów powszechnych i ustawy o Sądzie Najwyższym, tj. zasada sądowego wymiaru sprawiedliwości, wynikająca z zasady podziału władz i znajdująca wyraz w zasadzie prawa do sądu, zasada niezależności sądu i niezawisłości sędziego, zasada jawności postępowania, instancyjności oraz zasada rzetelnego postępowania i rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. Do zasad postępowania cywilnego autorzy zaliczają zaś zasady wynikające z przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, tj. zasadę prawdy materialnej, kontradiktoryjności, dyspozycyjności, równouprawnienia stron, bezpośredniości, koncentracji materiału procesowego, ustności i pisemności, formalizmu oraz inicjatywy organów procesowych i egzekucyjnych³⁸. Wydaje się, że klasyfikacja ta jest uzasadniona, ale wymaga dwóch dodatkowych uwag.

Po pierwsze, w uzupełnieniu wskazanej systematyki zauważyć należy, że zasady wymiaru sprawiedliwości często znajdują swoje powielenie lub uzupełnienie również w zasadach wyrażonych w Kodeksie postępowania cywilnego. I tak np. zasada rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki ma wyraz w zasadzie koncentracji materiału procesowego, jak również w – nie zawsze wyróżnianej – zasadzie szybkości postępowania, wyrażonej w art. 6 k.p.c. Po drugie, katalog zasad można ocenić jako zmieniający się w czasie. Zasady prawa są to bowiem normy nadrzędne w stosunku do innych norm danego systemu³⁹, a zatem takie, które uchodzą za normy prawne szczególnie doniosłe. Co za tym idzie, wraz z rozwojem społeczeństwa i prawa waga norm może również ulegać zmianom, jako że zmienia się doniosłość zagadnień, które zasadniczo są zawsze uznawane za istotne. Można więc stwierdzić, że katalog zasad jest dynamiczny, co z kolei powoduje nieustanną konieczność ich doprecyzowywania lub ustalania⁴⁰. Wobec tego trwa obecnie dyskusja, czy szybkość postępowania, prawda materialna oraz sędziowskie kie-

³⁸ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2023, s. 69.

³⁹ S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1974, s. 36.

⁴⁰ M. Skibińska [w:] Ł. Błaszczak, *Dowody w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2021, s. 674.

rownictwo postępowaniem pozostają wartościami na tyle nadrzędnymi w postępowaniu cywilnym, że można im nadać rangę zasad⁴¹. Wydaje się, że jednak odniesienie się do tych właśnie zasad jest najistotniejsze z punktu widzenia analizy regulacji art. 220 k.p.c.

1.2.1. Zasada szybkości postępowania

Zasada szybkości postępowania nie zawsze jest w doktrynie wyróżniana wśród zasad postępowania cywilnego. Niekiedy bowiem autorzy, dokonując klasyfikacji, jako zasadę odnoszącą się do czasu trwania postępowania wskazują prawo do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. W ślad za D. Kotłowskim uznać jednak trzeba, że zasada szybkości postępowania jest obecnie jedną z naczelných zasad procesu cywilnego⁴². Wydaje się, że w dzisiejszych czasach sąd powinien nie tylko unikać zwłoki w rozpoznaniu sprawy, ale poszukiwać środków, które mogą przyspieszyć jej rozpoznanie.

W ostatnich latach nie sposób nie dostrzec tendencji ustawodawcy do dokonywania częstych zmian Kodeksu postępowania cywilnego celem przyspieszenia postępowań. Działania nakierowane na rzeczony cel pozostają przy tym uzasadnione. W opracowaniu sporządzonym na podstawie danych Europejskiej Komisji na rzecz Efektywności Wymiaru Sprawiedliwości Unii Europejskiej, analizującym dane do 2016 r., J. Klimczak zauważa, że największy wzrost (ponad półtorakrotny) czasu potrzebnego na rozpoznanie sprawy (we wszystkich kategoriach prowadzonych spraw) od 2010 do 2016 r. miał miejsce w Polsce. Autorka wskazuje również, że biorąc pod uwagę stosunek liczby wszystkich spraw wpływających w danym państwie (spraw każdego typu w sądach powszechnych i Sądzie Najwyższym) do liczby sędziów w tym kraju (łącznie, pracujących w sądach powszechnych i Sądzie Najwyższym),

⁴¹ Tamże, s. 672–678 i cyt. tam literatura.

⁴² D. Kotłowski, *Ustawowa zasada szybkości postępowania w ustawie – Kodeks postępowania cywilnego oraz mechanizmy służące jej realizacji* [w:] O.M. Piaskowska, K. Sadowski (red.), *Przewlekłość postępowania w sprawach cywilnych*, Warszawa 2016, LEX.

w Polsce – na tle innych państw – odnotowujemy duże obciążenie sędziów liczbą spraw, które w badanym okresie uległo jeszcze zwiększeniu. Co więcej, Polska źle wypada również pod względem budżetu sądownictwa. W przeliczeniu na liczbę spraw wpływających do sądów danego państwa najmniejsze kwoty na jedną sprawę były przeznaczane w Estonii, Polsce i Danii.

Autorka poddała również analizie różnego rodzaju czynniki, które mogą mieć wpływ na długość rozpoznania sprawy, porównując dane ich dotyczące do długości trwania spraw w danym państwie. Z tego punktu widzenia dostrzeżone zostało, że decydującego znaczenia nie miały takie zależności, jak liczba obywateli w stosunku do liczby sędziów w kraju czy też ilość personelu sądowego przypadającego na jednego sędziego. Kluczowa nie pozostaje również liczba spraw, które wpłynęły do sądu w danym roku (choć także w tym zakresie Polska pozostawała jednym z krajów, w którym wpływ z roku na rok jest coraz większy). Co ciekawe, zupełnie bez znaczenia pozostawał niski budżet sądownictwa – w państwach o wyższym budżecie sądów i całego systemu sądownictwa w przeliczeniu na jedną sprawę szacowany czas trwania sprawy był wręcz dłuższy. Ważnym czynnikiem było zaś obciążenie sędziów sprawami pozostającymi w toku na początku roku – im więcej w danym państwie pozostawało zaległości na koniec poprzedniego roku, tym dłużej w następnym roku trwał czas rozpoznania sprawy w sądzie⁴³.

Warto zaznaczyć, że według statystyk za 2020, 2021 i 2022 r. Polska odnotowała stopniowy spadek liczby wpływających do sądów spraw. Od 2021 r. zauważono także wzrost – choć nieznaczny – liczby sędziów. Co jednak istotne, odnotowano również wzrost czasu potrzebnego na rozpoznanie sprawy, szczególnie w pierwszej instancji. Warto też odnotować, że czas trwania postępowania przed sądem pierwszej instancji był w Polsce niemal dwukrotnie dłuższy niż przed sądem drugiej instancji, co wpisuje się wprawdzie w ogólną tendencję między instancjami w innych krajach, jednak różnica ta w Polsce jest stosunkowo większa niż

⁴³ J. Klimczak, *Szybkość postępowania sądowych w Polsce i w innych państwach Europy*, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2020/05/IWS_Klimczak-J._Szybkość-postępowania-sądowych-w-Polsce-i-w-innych-państwach-Europy.pdf (dostęp: 22.06.2022 r.).

przeciętnie. Szacunkowy czas potrzebny na rozstrzygnięcie procesowych spraw cywilnych i handlowych w pierwszej instancji systematycznie rośnie i pozostaje jednym z najwyższych w Europie⁴⁴.

Zaprezentowana analiza prowadzi do wniosku, że zarówno ustawodawca, jak i orzecznicy, dążąc do usprawnienia funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, powinni położyć nacisk na poszukiwanie rozwiązań pozwalających na ukończenie sprawy w jak najkrótszym czasie – tak, aby nie doprowadzić do powstania zaległości i wielomiesięcznego trwania postępowania. Szczególny nacisk powinien być przy tym położony na postępowanie pierwszoinstancyjne. Wobec tego wnioskować można, że zasadne jest korzystanie z istniejących regulacji oraz wprowadzanie do procedury nowych rozwiązań, które pozwolą na jak najszybsze zakończenie procesu, nawet jeśli rozstrzygnięcie nie wygasi całości sporu między stronami – jak wskazuje bowiem niniejsza analiza, liczba spraw, które wpłyną do sądu w danym roku, nie ma tak dużego wpływu na opieszałość sądownictwa, jak konieczność rozpoznawania spraw zaległych. Nawet więc przy założeniu, że rozstrzygnięcie sądu nie obejmie wszystkich elementów spornych i strony powrócą na grunt sądowy, w ujęciu ogólnym ich spór może w ten sposób zostać rozpoznany sprawniej. Tego rodzaju rozumowanie prowadzi zaś do wniosku, że jedną z naczelných zasad dzisiejszego postępowania powinna być zasada szybkości – nawet bowiem nierozpoznanie sprawy w sposób kompleksowy i zgodny ze ściśle rozumianą zasadą prawdy może przyczynić się globalnie do lepszej wydajności sądownictwa, a co za tym idzie – bardziej rzetelnego rozpoznawania spraw.

Przewlekłość postępowania stanowi problem sądownictwa na całym świecie. Nie ulega jednak wątpliwości, że ograniczenie czasu rozpoznania sprawy może negatywnie oddziaływać na dokładność jej zbadania, zaś bardziej rzetelne analizowanie wszelkich okoliczności wymaga

⁴⁴ EU Justice Scoreboard, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022, https://commission.europa.eu/system/files/2022-05/eu_justice_scoreboard_2022.pdf (dostęp: 20.08.2023 r.); EU Justice Scoreboard, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CEL:EX%3A52024DC0950&qid=1718632412750> (dostęp: 13.04.2025 r.).

odpowiednio dłuższego czasu. Biorąc zatem pod uwagę, iż nadrzędnym celem postępowania sądowego jest zapewnienie ochrony prawnej i sprawiedliwe rozstrzygnięcie sprawy, zwłoka w rozpoznaniu sprawy często stanowi nieuchronny skutek prawidłowego procedowania. Należy jednak pamiętać o negatywnych konsekwencjach wynikających ze zbyt dużego odstępu czasowego między wytoczeniem powództwa a rozstrzygnięciem sprawy.

Przedłużające się postępowania powodują brak zaufania obywateli do wymiaru sprawiedliwości, a zatem pośrednio wpływają na negatywną ocenę jakości rozpoznania spraw oddanych pod osąd. Przewlekłość, opieszałość oraz zła organizacja pracy to główne zarzuty stawiane sądownictwu⁴⁵. Co więcej, przedłużający się czas postępowania i związane z tym rosnące koszty mogą *de facto* pozbawić strony możliwości ochrony swych praw, a przynajmniej możliwość taką ograniczyć – konieczność finansowania długotrwałego sporu przekracza częstokroć możliwości stron. Niejednokrotnie u kresu wieloletniego postępowania strony przestają być już zainteresowane rozstrzygnięciem sądu, pozostając w poczuciu, że na tym etapie żadne rozstrzygnięcie nie odda im już sprawiedliwości. Im dłużej trwa postępowanie, tym mniejsze są również szanse na wydanie prawidłowego orzeczenia. Wraz z upływem czasu pewne dowody przestają być dostępne, a wartość innych maleje, co powoduje, że trudniej wyjaśnić sprawę. Zapewnienie rozstrzygnięcia sprawy w jak najkrótszym czasie jest zatem, obok prawidłowości orzeczenia, głównym warunkiem efektywności ochrony prawnej⁴⁶. Należy wobec tego stwierdzić, że przedłużający się czas trwania postępowania może mieć negatywny wpływ na jego skuteczność i rzetelność, a zatem rozpoznanie sprawy we właściwym czasie jest elementem składowym prawa do sądu⁴⁷.

⁴⁵ B. Karolczyk, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym przed sądem pierwszej instancji*, Warszawa 2013, s. 44.

⁴⁶ K. Weitz, P. Grzegorzczak [w:] T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I, *Komentarz*, Warszawa 2012, s. 124–125.

⁴⁷ Zob. szerzej S. Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008, s. 111.

Wskazane prawo do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki i w rozsądnym terminie gwarantuje stronom zarówno prawo wewnętrzne, na czele z art. 45 Konstytucji RP⁴⁸, jak i prawo międzynarodowe w art. 6 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności⁴⁹. Naruszenie wskazanych regulacji może powodować różnego rodzaju konsekwencje, wraz z możliwością zasądzenia przez Trybunał Praw Człowieka odszkodowania za szkody poniesione przez strony, a związane z przewlekłością postępowania.

W tym miejscu warto zauważyć, że zasadę szybkości postępowania wyrażoną w Kodeksie postępowania cywilnego postrzegać można z dwóch punktów widzenia: jako powinność sądu oraz ciężar stron.

1.2.1.1. Realizacja zasady szybkości postępowania jako powinność stron

Przedstawiciele doktryny przed nowelizacją Kodeksu z 16.09.2011 r.⁵⁰ wskazywali, że brakuje w nim regulacji, która wyraźnie ustanawiałaby odpowiedzialność stron za sprawne prowadzenie sporu, nazywanej zasadą aktywności. Przepis art. 3 k.p.c., który statuował konieczność składania przez strony wyjaśnień zgodnie z prawdą, oceniany był jako niewystarczający dla omawianego problemu⁵¹. Z tego względu, poprzez nowelizację art. 3 k.p.c., wprowadzenie art. 6 § 2 k.p.c. oraz rozbudowanie systemu sankcji przewidzianych w przepisach regulujących terminy przedstawiania materiału procesowego, rzeczoną nowelizacją została nałożona na strony ogólna powinność w zakresie wspierania sprawnego przebiegu postępowania.

⁴⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483).

⁴⁹ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.).

⁵⁰ Ustawa z 16.09.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 233, poz. 1381).

⁵¹ J. Jankowski [w:] A. Flisek (red.), *Wprowadzenie do kodeksu postępowania cywilnego. Kodeks postępowania cywilnego*, Warszawa 2014, s. 36; K. Weitz, P. Grzegorzczak [w:] T. Ereciński (red.), *Kodeks...*, s. 131.

Przepisem, który stanowi o ciężarze wspierania postępowania, jest art. 6 § 2 k.p.c., który wymaga od stron działania w postępowaniu bez zwłoki. Strony przy dokonywaniu czynności procesowych powinny więc mieć na uwadze szybkość i sprawność przebiegu postępowania⁵². W związku z tym zarówno sąd, jak i przeciwnik procesowy mają prawo oczekiwać, że strona dokona czynności procesowych najszybciej jak to możliwe. Dotyczy to zarówno czynności, do których strona zostaje zobowiązana, jak i tych podejmowanych z własnej inicjatywy. Podkreślić trzeba, że w analizowanym przepisie ustawodawca rozdziela cechy szybkości i sprawności, a więc wprowadza wymogi nie tylko dotyczące czasu podejmowania czynności, ale również prawidłowej ich organizacji⁵³. Należy pamiętać, że to strony mają najpełniejszą wiedzę co do przedmiotu procesu, a zatem to od ich inicjatywy, głównie w prezentacji materiału procesowego, zależało będzie dobre zorganizowanie postępowania przez sąd. Taka aktywność ma więc także znaczenie dla podjęcia decyzji o ograniczeniu rozprawy.

Zwiększenie posiadanych przez sąd na wczesnym etapie sprawy zasobów informacji zmniejsza istotnie szanse podjęcia błędnej decyzji przez sędziego w przedmiocie ograniczenia rozprawy. Szybki dostęp do pełnej informacji umożliwia bowiem wydanie prawidłowego rozstrzygnięcia (także na rozprawie ograniczonej)⁵⁴. Działaniem na rzecz przyspieszenia i usprawnienia postępowania może być również zwracanie przez strony uwagi na kluczowe zagadnienia sporu, które mogą okazać się wystarczające dla jego rozstrzygnięcia (poprzez ograniczenie rozprawy do ich zbadania). Podkreślić należy, że urzędowy charakter czynności sądu z art. 220 k.p.c. nie wyklucza wniosku strony o jej dokonanie⁵⁵. Nie ulega więc wątpliwości, że strony mogą wnioskować o podjęcie czynności z art. 220 k.p.c.⁵⁶ Wydaje się, że od profesjonalnego pełno-

⁵² Zob. K. Weitz, P. Grzegorzczak [w:] T. Ereciński (red.), *Kodeks...*, s. 125–126.

⁵³ K. Flaga-Gieruszyńska, *Szybkość, sprawność i efektywność postępowania cywilnego – zagadnienia podstawowe*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2017, t. 60, nr 3 (239), s. 6.

⁵⁴ A. Sobota, *Ekonomiczna analiza ograniczenia rozprawy w postępowaniu cywilnym*, „Forum Prawnicze” 2014/3, s. 44.

⁵⁵ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie...*, s. 192.

⁵⁶ Tak np. J. Paszkowski [w:] T. Szancilo (red.), *Kodeks postępowania...*, art. 220, teza 1.

mocnika można wręcz oczekiwać takiego działania⁵⁷, gdyż najczęściej będzie ono leżało w interesie reprezentowanej strony. Złożenie wniosku o zastosowanie art. 220 k.p.c. wynikać więc będzie również z zaufania strony, że zawodowy pełnomocnik poprowadzi sprawę z należytą starannością i dokona wszystkich wymaganych czynności procesowych w jak najlepszym interesie strony⁵⁸. Prowadzenie sporu wymaga zaś od pełnomocnika bieżącego zaangażowania i podejmowania czynności z uwzględnieniem zawodowego charakteru ich wykonywania⁵⁹.

Warto zaznaczyć, że w celu uzupełnienia powinności z przepisu art. 6 § 2 k.p.c. strony zostały zobowiązane w art. 3 k.p.c. nie tylko do działania zgodnie z prawdą, niezatajania czegokolwiek oraz przedstawiania dowodów, ale również działania zgodnie z dobrymi obyczajami. W doktrynie wskazuje się, że ocena spełnienia tej powinności wymaga indywidualnej analizy każdego przypadku. Może tu jednak zostać wykorzystane orzecznictwo sądowe dotyczące aktów dyspozycyjnych stron i zasad współżycia społecznego (art. 203 § 4, art. 213 § 2, art. 233 § 2 k.p.c.)⁶⁰. Można stwierdzić, iż niezgodne z wymogami obecnego systemu jest nie tylko przedstawianie materiału procesowego zbyt późno ze względu na dynamikę procesu czy też jak najpóźniejsze zgłaszanie znanych sobie dowodów celem wydłużenia procesu oraz zaskakiwania przeciwnika, ale również celowe wykorzystywanie pewnych instytucji dla wydłużenia postępowania – nawet jeśli takie postępowanie może być oceniane jako

⁵⁷ Tak też B. Karolczyk, *Koncentracja materiału procesowego...*, s. 402; A. Sobota, *Ekonomiczna analiza...*, s. 44.

⁵⁸ M. Kostwiński, *Zastępstwo adwokata lub radcy prawnego niemającego brać udziału w rozprawie w kontekście ochrony zaufania strony do profesjonalnego pełnomocnika* [w:] S. Cieślak (red.), *Tajemnica adwokacko-radcowska i notarialna oraz inne środki ochrony zaufania w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2022, s. 156.

⁵⁹ Zob. szerzej S. Zientalewicz, *Kilka słów w odpowiedzi na pytanie, czy wymogi stawiane profesjonalnemu pełnomocnikowi muszą być wyższe niż stawiane stronie działającej osobiście* [w:] S. Cieślak (red.), *Tajemnica adwokacko-radcowska...*, s. 242–253.

⁶⁰ T. Ereciński [w:] T. Ereciński (red.), *Kodeks...*, s. 121. Ubocznie zaznaczyć należy, że użycie tego pojęcia przez ustawodawcę spotkało się również z krytyką ze względu na jego zbyt silny związek z prawem materialnym, zob. A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*. Warszawa 2012, s. 41; O. Szejnert-Roszak, A. Tomaszek, *Nowe obowiązki pełnomocników procesowych po nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego, Część I. Postępowanie rozpoznawcze (1)*, MoP 2012/1, s. 1192.

nienaruszające przepisów szczególnych. Jeśli więc strona świadomie naprowadza sąd na przeprowadzenie postępowania w sposób nieekonomiczny (np. przedstawiając fałszywe twierdzenia skłaniające sąd do uwzględnienia wniosku o zastosowanie art. 220 k.p.c.), powinna liczyć się z konsekwencjami. Przepis art. 3 k.p.c. uzupełnia zatem regulację art. 6 § 2 k.p.c., gdyż dzięki niemu można stawiać wymóg działania nie tylko bez zwłoki, ale również w sposób rzetelny i uczciwy wobec sądu oraz strony przeciwnej. Nierealizowanie wskazanych powinności może powodować komplikacje w postępowaniu i utrudniać działanie zarówno sądu, jak i strony przeciwnej⁶¹. Niedysponowanie przez sąd odpowiednimi informacjami może bowiem ograniczać możliwość podejmowania decyzji w trakcie postępowania, a także wpływać na ich prawidłowość. Z pewnością również tego rodzaju postępowanie utrudnia prawidłowe wywiązywanie się z ciężarów przeciwnikowi procesowemu. Wobec tego należy stwierdzić, że dyspozycję art. 3 k.p.c. można traktować jako konkretny wymóg odpowiedniego zachowania, mający mobilizować strony do współpracy z sądem, a także zapobiegający obstrukcji procesowej (w zakresie, w jakim ta wynika się regulacji art. 4¹ k.p.c.)⁶².

W tym miejscu warto zauważyć, iż w doktrynie nie ma zgody co do tego, jaki charakter prawny ma omawiana powinność wspierania postępowania. Jak wskazuje K. Weitz, w naukach obcych przeważa stanowisko, że jest to obowiązek procesowy, nie zaś jedynie ciężar⁶³. Prawo wymaga bowiem wyrażnie, aby strony wspierały szybkość i sprawność postępowania poprzez swoje działania i nie pozostawia im w tym zakresie swobody, a zachowania niezgodne z tym wymogiem nie są aprobowane, a wręcz pozostają sprzeczne z prawem. Pogląd odmienny zakłada, że wymóg ten jest jedynie ciężarem procesowym, gdyż odpowiednie zachowanie strony

⁶¹ Zob. podobnie K. Weitz, P. Grzegorzczak [w:] T. Ereciński (red.), *Kodeks...*, s. 131–132.

⁶² S. Zientalewicz, *Kilka uwag na temat systemu dyskrecjonalnej władzy sędziego w procesie cywilnym przed sądem I instancji* [w:] A. Barańska, S. Cieślak (red.), *Ars in vita. Ars in iure. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Jankowskiemu*, Warszawa 2018, s. 245–246.

⁶³ K. Weitz, *System koncentracji materiału procesowego według projektu zmian Kodeksu Postępowania Cywilnego* [w:] K. Markiewicz (red.), *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, Warszawa 2011, s. 18.

nie może zostać wymuszone, a jedynie spowodować negatywne skutki dla niej samej⁶⁴. Mimo że zagadnienie nie jest oczywiste, wydaje się, że pogładowi temu należy przyznać słuszość. Powinności stron jedynie wyjątkowo mają charakter obowiązków, zasadniczo zaś polegają one na ciężarach, których spełnienia co prawda można od stron wymagać, jednak nie można ich wyegzekwować.

Niezależnie jednak od tej konstatacji wskazać trzeba, że sąd ma możliwość sankcjonowania zachowań stron naruszających dyspozycje, zarówno art. 6 § 2 k.p.c. jak i art. 3 k.p.c. W kontekście wprowadzenia sądu w błąd co do uzasadnienia ograniczenia rozprawy do danego zagadnienia lub zarzutu szczególne znaczenie może mieć możliwość nałożenia grzywny za powołanie w złej wierze okoliczności powodujących odroczenie rozprawy (art. 214 § 2 i 3 k.p.c.). Jeśli bowiem sąd ograniczy rozprawę na wniosek strony i okaże się, że ograniczenie było niezasadne, częstokroć zmuszony będzie do wyznaczenia nowego terminu celem umożliwienia przygotowania się stron do jej przeprowadzenia oraz sprowadzenia dowodów. Jeżeli więc strona działała w złej wierze, wnosząc o zastosowanie art. 220 k.p.c., sąd będzie uprawniony do nałożenia grzywny. Naruszenie omawianych ciężarów naraża także stronę na utratę zaufania ze strony sędziego, co w systemie dyskrecjonalnej władzy sędziego może mieć niebagatelne znaczenie. Realizacja analizowanej regulacji powinna być zatem oceniana z punktu widzenia zarówno prawa, jak i powinności strony.

1.2.1.2. Realizacja zasady szybkości postępowania jako powinność sądu

Analizowaną zasadę należy odczytywać również w kategoriach powinności leżącej po stronie sądu (który to termin w rozumieniu art. 6 § 1 k.p.c. obejmuje także przewodniczącego)⁶⁵. W obowiązującym Kodeksie ogólna dyrektywa w tym przedmiocie wyrażona została w art. 6

⁶⁴ Zob. np. J. Jankowski, *Wprowadzenie...*, s. 37.

⁶⁵ K. Piasecki [w:] K. Piasecki, A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, Legalis 2014, art. 6 nb 2.

§ 1 k.p.c., zgodnie z którym sąd powinien przeciwdziałać przewlekaniu postępowania i dążyć do jak najszybszego rozstrzygnięcia sprawy (najlepiej na pierwszym posiedzeniu), jeżeli jest to możliwe bez szkody dla jej wyjaśnienia. Fakt nałożenia na sąd powinności działania w celu przyspieszenia postępowania powoduje *de facto*, że jest on zobligowany do korzystania ze swoich uprawnień stosownie do okoliczności⁶⁶. Działanie to może polegać zarówno na realizowaniu własnych powinności, wpływających na szybkie rozpoznanie sprawy i wydanie sprawiedliwego wyroku, jak i na reagowaniu na nadużycia stron. Powinność ustalenia właściwej podstawy faktycznej orzeczenia we właściwym czasie wynika przy tym również z prawa strony do sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. Wobec tego w literaturze przedmiotu słusznie podnosi się, że sąd – mimo że działa w systemie władzy dyskrecjonalnej – powinien podejmować wszelkie przewidziane prawem czynności, które pozwolą na to, żeby postępowanie trwało jak najkrócej i nie przedłużało się ponad potrzebę⁶⁷. Wpływa to na zapewnienie stronom prawa do obrony, a także umożliwia sądowi już w początkowej fazie postępowania zorientowanie się w istocie sprawy, co prowadzi do szybkiego wypracowania koncepcji prowadzenia postępowania, a w rezultacie rzutuje na wydanie trafnego orzeczenia.

W tym miejscu zauważyć należy, że wskazanym powinnościom sędziego odpowiadają uprawnienia strony. Strona ma prawo oczekiwać od sądu, że postępowanie będzie przebiegać szybko i sprawnie oraz że będzie on reagował na akty jej przeciwnika procesowego, zmierzające do zniweczenia takiego przebiegu postępowania. Niewywiązywanie się przez sąd ze spoczywającego na nim obowiązku będzie zatem stanowiło uchybienie w zakresie niewłaściwego realizowania przyznanych przepisami szczególnymi uprawnień, z których powinien korzystać. Odnosi się to zwłaszcza do sytuacji, w których ustawodawca wprowadza rozwiązania dające przewodniczącemu (lub sądowi) instrumentarium pozwalające na przyspieszenie toku postępowania, z poszanowaniem reguł jego rzetelności, a organy uprawnione nie wykorzystują swoich

⁶⁶ K. Weitz, P. Grzegorzczak [w:] T. Ereciński (red.), *Kodeks...*, s. 127.

⁶⁷ Tamże, s. 127.

możliwości w należyty i wystarczająco efektywny sposób⁶⁸. Ze względu na uprawnienie strony do rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki może ona podejmować czynności zmierzające do aktywizowania sądu oraz kontroli jego działań. Mimo że sąd działa w systemie władzy dyskrejonalnej, a zatem jego decyzje w znacznej mierze charakteryzują się uznaniowością, istnieje wobec nich kontrola instancyjna. Sąd drugiej instancji wyjaśnia bowiem całokształt sprawy, w tym dokonuje oceny materiału dowodowego. Jeśli więc sąd pierwszej instancji korzystał z kompetencji dyskrejonalnej, to w pełnym wymiarze może z niej korzystać również sąd drugiej instancji⁶⁹. Stronie przysługuje również prawo do złożenia skargi na przewlekłość postępowania⁷⁰, a także skierowania indywidualnej skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu⁷¹. Pomimo przyznania sądowi kompetencji do podejmowania decyzji według uznania system wymusza więc pewną aktywność organu oraz uniemożliwia podejmowanie decyzji dowolnych⁷².

Warto tytułem zakończenia tej części rozważań zaznaczyć, że w doktrynie istnieją rozbieżne poglądy co do tego, jak daleko idące wymogi można stawiać sądowi w realizacji zasady szybkości postępowania. Niekiedy wskazuje się, iż przepis art. 6 § 1 k.p.c. wprowadza nakaz szybkiego przeprowadzenia postępowania, zagrożony złożeniem przez stronę odpowiedniej skargi⁷³. Zauważyć jednak należy, iż sąd zobowiązano również do rozważania, czy podejmowane przez niego czynności nie nastąpią ze szkodą dla wyjaśnienia sprawy. Podnosi się więc również,

⁶⁸ K. Flaga-Gieruszyńska, *Szybkość, sprawność...*, s. 8.

⁶⁹ Zob. szerzej T. Wiśniewski, *Kontrola dyskrejonalizmu sędziowskiego przez sądy wyższego rzędu* [w:] H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska (red.), *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych*, Warszawa 2009, s. 108 i n.

⁷⁰ Na podstawie ustawy z 17.06.2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz.U. z 2018 r. poz. 75 ze zm.).

⁷¹ Zob. szerzej E. Marszałkowska-Krześ [w:] E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil (red.), *Kodeks postępowania...*, art. 6, teza 1.

⁷² S. Zientalewicz, *Kilka uwag na temat systemu dyskrejonalnej władzy...*, s. 248–249.

⁷³ E. Marszałkowska-Krześ [w:] E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil (red.), *Kodeks postępowania...*, art. 6, teza 1.